Utlåtande LaUU 3/2019 rd– B 11/2019 rd

Lagutskottet

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2018

Till grundlagsutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2018 (B 11/2019 rd): Ärendet har lämnats till lagutskottet för eventuellt utlåtande till grundlagsutskottet. Tidsfrist: 30.9.2019.

Sakkunniga

Utskottet har hört
- riksdagens justitieombudsman Petri Jääskeläinen, Riksdagens justitieombudsmans kansli.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Berättelsen från riksdagens justitieombudsman innehåller inlägg av justitieombudsmannen och biträdande justitieombudsmännen, en allmän översikt över justitieombudsmannainstitutionen 2017 och avsnitt om de grundläggande fri- och rättigheterna och mänskliga rättigheterna och laglighetskontrollen enligt sakområde. Grundlagsutskottet lämnar betänkande om justitieombudsmannens berättelse i dess helhet. Riksdagens behandling av berättelsen har förnyats på så sätt att också de andra utskotten numera får lämna utlåtande om den. Lagutskottet välkomnar det nya behandlingsförfarandet. Det ger utskotten nya möjligheter att få fördjupad information och till diskussion inom respektive fackutskotts ansvarsområde.

Det är enligt utskottet motiverat och tydliggörande att det i bilaga 4 till berättelsen (s. 370) finns en förteckning över förslag till utveckling av författningar och anvisningar och till åtgärdande av fel och brister. I bilagan finns förslag som riktar sig bland annat till justitieministeriet och Brottspåföljdsmyndigheten.

Lagutskottet yttrar sig om berättelsen gällande sitt eget ansvarsområde. I fråga om lagutskottets ansvarsområde anknyter de centrala ärendegrupperna inom laglighetsövervakningen i första hand till domstolarna och justitieförvaltningen, åklagarväsendet och brottspåföljdsbranschen samt till utsökning och intressebevakning. Utskottet ser det som mycket viktigt att justitieombudsman-

nens laglighetsövervakning och dess åtgärder för att stärka de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna omfattar myndigheterna inom utskottets ansvarsområde.

Utskottet går inte närmare in på justitieombudsmannens enskilda avgöranden och ställningstaganden.

I exempelsyfte vill utskottet lyfta fram justitieombudsmannens anmärkning gällande brottspåföljdsbranschen (s. 205), enligt vilken genomförandet av planeringen av strafftiden är förknippat med problem. I berättelsen sägs det att lagstiftningen som gäller planering av strafftiden har varit i kraft ända sedan 2006. Enligt berättelsen fungerar inte planeringen av strafftiden på det sätt som lagstiftaren har avsett. Målen för verkställandet av straff förverkligas inte för alla fångar. Problemen försämrar enligt berättelsen fångarnas rättsskydd, och den jämlika behandlingen av fångar äventyras. Anmärkningarna i berättelsen anknyter bland annat till att uppföljningen av planen för strafftiden inte har gjorts i samråd med fången. Enligt berättelsen behövs också en förbättrad utvärdering av hur målen med planen för strafftiden uppfyllts.

Enligt uppgift till utskottet har Brottspåföljdsmyndigheten med anledning av justitieombudsmannens observationer bland annat uppgett att det har fäst uppmärksamhet vid planerna för strafftiden i såväl utbildningen som i anvisningarna. Lagutskottet menar att det här är ett bra exempel på hur riksdagens justitieombudsmans laglighetsövervakning fungerar i praktiken.

Brister i tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna

Lagutskottet noterar berättelsens avsnitt om de mest påtagliga bristerna i tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna (s. 128).

En brist som anknyter till utskottets ansvarsområde är de dåliga förhållandena och bristerna i behandlingen av fångar och häktade personer (s. 131). Ett av problemen är enligt berättelsen att många fångar lider brist på aktiviteter. På slutna avdelningar kan fångarna i många fall vistas utanför sin cell mindre än åtta timmar per dygn. Vid placeringen på avdelningar förekommer ofta att lagens utgångspunkt om att häktade och fångar som avtjänar ett straff ska placeras skilt inte genomförs. Inte i något av de inspekterade fängelserna noterades att man skulle ha följt lagens utgångspunkt om att minderåriga inte ska inhysas på avdelningar för vuxna. Enligt justitieombudsmans utredning till utskottet har fängelserna i många fall endast enstaka minderåriga, vilket påverkar placeringen av dem. Lagutskottet anser trots det att ökad uppmärksamhet måste fästas vid placeringen av minderåriga.

En annan påtaglig brist som anknyter till lagutskottets ansvarsområde är de långa behandlingstiderna i rättsprocesser (s. 132). Berättelsen lyfter fram att försenade rättegångar har länge varit ett problem i Finland. Problemet har tagits upp i den nationella laglighetskontrollen och tidigare även i Europadomstolens rättspraxis. Trots vissa lagreformer som har gjort situationen bättre händer det enligt berättelsen fortfarande att rättegångar tar orimligt länge. I brottmål påverkas den sammantagna behandlingstiden av förundersökningen, som i många omfattande brottshelheter ofta räcker länge. Enligt berättelsen leder de bristande resurserna i hela straffprocesskedjan — dvs. hos polisen, åklagarna och domstolarna — till att behandlingen av brottmål fördröjs.

Det är enligt utskottet bra att berättelsen har ett avsnitt om de mest typiska eller långvariga bristerna i fråga om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, och att även omständigheter som är centrala för utskottets ansvarsområde påtalas. I fråga om resursbristen inom straffprocesskedjan konstaterar utskottet dessutom att en fungerande rättsvårdskedja kräver att såväl polis som åklagare och domstolar får tillräckliga och balanserat fördelade resurser också i slutet av kedjan, det vill säga Brottspåföljdsmyndigheten, även om detta inte direkt anknyter till de långa behandlingstiderna i brottmål.

Barnets rättigheter

Lagutskottet har av justitieombudsmannen fått en utredning gällande barnets rättigheter i anknytning till de ärendegrupper som hör till utskottets ansvarsområde. Utredningen täcker delvis en längre tidsperiod än berättelsens redovisningsår.

I utredningen lyfter justitieombudsmannen fram bland annat situationer där en av barnets föräldrar avtjänar fängelsestraff. I enskilda fall har man vid enskilda fängelser eller anstaltsplaceringen av fångar inte alltid tillräckligt beaktat att familjerelationerna måste underhållas. Som det konstaterades också i avsnittet om problem som anknyter till de grundläggande rättigheterna är situationen för minderåriga fångar och häktade problematiskt i hela landet. Lagen utgår från att minderåriga ska inhysas åtskilt från vuxna fångar, men detta åsidosätts eftersom det inte i ett enda fängelse finns lokaler reserverade enbart för minderåriga.

I fråga om utsökning har justitieombudsmannen vid inspektionerna av utsökningsverken fäst uppmärksamhet vid debiteringen av klientavgifter inom social- och hälsovården när det gäller minderåriga klienter. Enligt utredning till utskottet har det vid laglighetsövervakningen kommit fram att praxis varierar vid debiteringen av klientavgifter inom social- och hälsovården. I vissa kommuner debiteras de minderåriga direkt, medan i stället vårdnadshavaren debiteras direkt i andra kommuner. Enligt utredning från justitieombudsmannen har BJO Pölönen i år tagit ställning (89/2018) till ett fall där klientavgift tagits ut av den minderåriga själv. BJO Pölönen ansåg att det för att förhindra överskuldsättning är viktigt att beakta barnets bästa och barnets ekonomiska och sociala rättigheter. Avvägningen i fråga om det är skäligt att fakturera och ta ut avgift och i fråga om gränserna för skyddet av barnets integritet måste göras utifrån barnets bästa.

BJO Sakslin har utrett samarbetet mellan utsökningsmyndigheterna och socialmyndigheterna i fråga om vräkningar. BJO:s ställningstaganden från 2016 anknyter bland annat till huruvida det har undersökts om det har funnits barn i de lokaler vräkningarna gällt och huruvida utsökningsmyndigheten och socialmyndigheten vid behov utreder under vilka förutsättningar en vräkning kan göras så att tillräckliga socialvårdstjänster kan sättas in.

Lagutskottet har av justitieombudsmannen också fått en utredning om klagomål gällande vårdnad, underhåll och umgängesrätt. Laglighetsövervakningen har exempelvis påtalat att tidsbokningen till barnatillsyningsmannen är överbelastad och väntetiderna långa. Likaså är domstolarnas handläggningstider långa.

Utifrån inkommen utredning ser lagutskottet det som särskilt viktigt att justitieombudsmannen genom laglighetsövervakningen kontrollerar att också barnets rättigheter tillgodoses.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Lagutskottet anför

att grundlagsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 26.9.2019

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Leena Meri saf
vice ordförande Sandra Bergqvist sv
medlem Hanna Huttunen cent
medlem Pihla Keto-Huovinen saml
medlem Marko Kilpi saml
medlem Antero Laukkanen kd
medlem Mirka Soinikoski gröna
medlem Sebastian Tynkkynen saf
medlem Paula Werning sd
medlem Johannes Yrttiaho vänst
ersättare Outi Alanko-Kahiluoto gröna
ersättare Veikko Vallin saf.

Sekreterare var

utskottsråd Mikko Monto.